

UNIVERZITET U NIŠU
EKONOMSKI FAKULTET
Časopis "EKONOMSKE TEME"
Godina izlaženja XL, br. 1-2, 2002. str. 305-312
Adresa: Trg Vojske Jugoslavije br. 11, 18000 Niš
Tel: (018) 528-605 Fax: (018) 523-268

PRIVATIZACIJA U REPUBLICI MAKEDONIJI- JEDNO RAZMIŠLJANJE

Msc. Kiril Postolov*

***Rezime:** Pitanje koje mi se provlačilo kroz glavu ovih desetak godina je: Kako predvideti budućnost? Ili, ako je ranije bilo bolje, kako se vratiti nazad?*

Zašto postavljam to pitanje? Možda zbog toga što sam svoje studije počeo u jednom sistemu, produžio u drugom, a završio u trećem. Koji je od tih sistema bio najbolji? Ima jedna dobra rečenica koja kaže: Ne okreći se istoriji, jer se prošlo vreme nikada ne vraća. Iz tih razloga, moram prihvatiti stvarnost onakvu kakva je.

U toj stvarnosti se dogodilo nešto šta nije bilo pojmljivo za neko prošlo vreme. A to je bila privatizacija. Poim, proces, šta u stvari? Ako me neko dvadeset i tri godine učio da je društveno vlasništvo najviši stepen razvitka društva, odjednom sve to pada u vodu. I što je najinteresnije, svi oni koji su nas učili tome, preko noći su se automatski transformisali, i postali 'klasni neprijatelji' društva u kome su stekli privilegije tog prethodnog sistema. Na žalost, ili za sreću, taj proces nije bio samo kod nas, u Republici Makedoniji, nego i u svim zemljama koje su otišle u tranziciju iz jednog u drugi sistem¹. Nadam se da ću ovim radom uspeti da dam samosatisfakciju u shvatanju nekog procesa u kome na žalost nisam učestvovao, ali rezultate istoga itekako osećam.

---

* Ekonomski fakultet - Skopje

¹ Zapravo po mome mišljenju to je retrogradan proces. Zašto? Zato što ako se primeni učenje Marksa onda bi imali da je ovo proces vraćanja nazad, iz socijalizma u kapitalizam, odnosno, iz društvene u privatnu svojinu.

Uvod

Pre raspada SFRJ, Republika Makedonija je bila njen integralni deo, koji se prostirao na jugoistoku zemlje. Svi zakoni koji su važili za ostali deo su se isto tako odnosili i na moju zemlju. Svi oni istorijski periodi od 1945. pa sve do raspada su bili prisutni. Svi Zakoni koji su definisali vlasništvo na Saveznom nivou su bili prepisivani i u Zakonima moje zemlje. Pa tako, i kod nas je bio prvi period tzv. Državnog socijalizma, pa uvođenje Zakona o samoupravljanju 1950., pa Ustav iz 1974., pa Zakon o udruženom rada, pa 'Marković'. I tu prestaje onaj zajednički život u Zakonima bivše SFRJ koji su se primenjivali kod nas. Ono šta je bila praksa u nekih pedesetak godina, sada se iz osnova menja.

Mislim da poraz koji je socijalistički sistem dobio od Zapada, je uticao na potrebu suštinskog menjanja funkcioniranja ekonomskog sistema. Onaj problem koji smo učili u knjigama, na kome su magistrirali i doktorirali mnogi političari i koji su tako gradili svoje političke karijere, efikasnost društvene svojine i njeno značenje za funkcioniranje preduzeća, odjednom je postao (preko noći) lako rešljiv. A to je bilo, da je taj sistem pokazao veliki broj nedostataka koji su se mogli prevazići samo ako postoji privatna svojina. Odnosno, ako se odredi titular vlasništva, da će se društvo brže i bolje razvijati. Da će se povećati zaposlenost, da ćemo lakše ući u Evropsku Uniju, itd, itd.

Možda bi, a možda ne (pitanje, šta bi bilo, ako bi bilo), no na žalost ipak se nešto drugo dogodilo. Preduzeća su se stvarno privatizovala, stvarno je definisan titular. I tu se zastalo.

No kao i svaka revolucija (a ovo je bio neki vid revolucije, da kažemo kadifena revolucija) i ova je imala svoje greške. Po mome mišljenju, u tom procesu su napravljene velike greške.

Greške privatizacije u Republici Makedoniji

Po mome mišljenju, u procesu privatizacije u Republici Makedoniji su napravljene neke greške koje su bitno uticale na validnost napravljene privatizacije. Neke nepravde koje su bile napravljene u istoriji, samo su multiplicirane. Mislim da te greške su bile sledeće.

Prvo, pitanje ko može učestvovati u procesu privatizacije, odnosno ko može kupovati preduzeća. U tom procesu su mogli učestvovati samo oni

Privatizacija u Republici Makedoniji - jedno razmišljanje

koji su radili (ili su nekada radili) u preduzećima koja su se prodavala, odnosno privatizovala. I svi ti radnici koji su radili u preduzećima su imali pravo i na popust pri kupovini, odnosno u zavisnosti od radnog staža je i bio popust. Svi drugi su bili "izbrisani" iz tog procesa. Međutim, ako bi radnik iz jednog preduzeća bio izostavljen u tom procesu, on bi to pravo iskoristio svom preduzeću. Ali, svi oni koji su bili na budžetu, nisu imali prava učestvovati u tom procesu. E, pa niko me ne može ubediti da je pravilno bilo da se jedna velika grupa radnika izostavi iz tog procesa. Naime, to su bili svi oni koji su radili u državnim organima, u obrazovanju, u vojsci, policiji, odnosno tzv. budžetari (koji se finansiraju iz državnih kasa), su bili izostavljeni iz tog procesa.

Drugi problem koji je u praksi nastao je bio povezan sa predloženim i prihvaćenim metodama privatizacije. Pa tako, sva su preduzeća podelili u tri grupe u zavisnosti od veličine, mala, srednja i velika, i zavisno kojoj grupi preduzeće pripada su se primenjivala pravila i metode. Najinteresantniji je bio metod tzv. menadžerskog otkupa, gde su menadžeri mogli otkupiti preduzeća na taj način što bi uplatili 20, odnosno 10 procenata vrednosti preduzeća (za mala, odnosno velika preduzeća, respektivno), i na taj način bi postali vlasnici preduzeća isto kao da imaju 51% otkupljenog kapitala. Stvarno, ostatak su trebali otplatiti u 5 jednakih godišnjih rata, ali?

Jedan problem koji se pri opredeljivanju metoda privatizacije nije uzeo u obzir je bilo izigravanje Ustava Republike Makedonije. U članu 58 Ustava Republike Makedonije piše da je vlasništvo rada osnova upravljanja i učestvovanja u odlučivanju. A kako je to izigrano? Sa 10, odnosno 20 procenata se dobija to pravo. Mislim da bi taj procenat po bilo kojoj logici trebao biti minimum 51%. Ali to nije smetalo piscima Zakona (u kome su učestvovali između ostalih i pravnici, koji bi trebali znati kakvo je značenje i uloga Ustava) da napišu takav Zakon, a Skupština ga usvoji.

Treći problem koji mislim je u tesnoj sprezi sa željom za većom efikasnošću privatizovanih preduzeća, koji je u stvari bio prikriven, je problem koji se proliferizira sa procentom 10, odnosno 20. Odnosno, postoji još jedna igra. Ako je vrednost preduzeća 100 paričnih jedinica, to znači da ga menadžeri otkupe za 10 paričnih jedinica. Ostatak do 100 je 90. E sada, igra je sledeća. U sledećih 5 godina oni moraju dati još 90 paričnih jedinica, odnosno prosečno po 18 paričnih jedinica godišnje. Ili stopa profitabilnosti treba biti 18% godišnje da bi se to ostvarilo. Stav da će preduzeća koja se na ovakav način privatizuju, biti u stanju da ostvare toliku veliku profitabilnost je nerealno. I šta se može dogoditi u tom slučaju? Mislim da do povećanja broja radnika u tom slučaju teško dolazi, jer su sva naša preduzeća bila predimenzionirana (kao rezultat socijalne države koja je bila karakteristika

prošlog sistema), pa čak bi moralo doći do otpuštanja radnika. E sada, objasnite vi radnicima da moraju napustiti rad. Drugo, investiciona aktivnost. Da, možda, ako se dobije grejs period u otplaćanju dugova od najmanje 6 godina (da se ne bi kumulirale obaveze prema Agenciji za privatizaciju i finansijerima). No investiranje i u obrtna sredstva, sa istim uslovima. No šta se događa? Prođu tih 6 godina, kredit se mora početi vraćati. Čarobni krug je zatvoren.

Dobro, napravila se privatizacija. I? Preduzeća su počela tako dobro raditi da je makedonski ekonomski sistem postao ravnopravan i kompetitivniji u poređenju sa svim sistemima sveta. Makedonski proizvodi se prodaju bez problema svuda u svetu, standard je porastao, zapošljenost je takva da svi oni koji se ne odluče da idu na fakultet, odmah se zaposle, a oni koji diplomiraju, odmah nađu posao. Dele se dividende, fond za penzisko invalidsko osiguranje je pun, plaćaju se obaveze prema državi i postoji velika investiciona aktivnost.

Izvinite, malo sam se zaneo, sada je u Republici Makedoniji period pre izbora, pa sigurno sam pomešao fajlove, i onaj govor za predizborni miting sam uvrstio ovde.

Na žalost, od svega toga nije bilo ničega. Veliki broj preduzeća koja su se privatizovala, više ne postoje. Neka nisu u stanju plaćati obaveze prema državi, u vidu danoka, ili prema fondovima, za pridonese. Dividende se retko dele, a razlika između nominalne i realne vrednosti akcija je veoma velika u korist nominalne vrednosti. I sada ta preduzeća traže pomoć od države. Pa se donose zakoni za zagubare, pa se modifikuje zakon za stečaj, itd. Posebno je to karakteristično i masovno u godinama izbora. Odjednom, se nalaze pare, političari se osmehnuju zajedno sa sindikalcima. I tako to nekako funkcioniše. Ne daj bože da se radnicima kaže da je vrednost njihovih akcija pala. Pa to je katastrofa. "To je politika Vlade, Vi hoćete da nas kupi neko za male pare pa posle da nas rasprodaje."

Odnos političkih partija, koje su nosioci privatizacije (preko donošenja Zakona koji regulišu ovu materiju) je problem plus. Naime, privatizaciju, donošenje pridružnih Zakona, sve je to u stvari bilo, radi se i radiće se da bi se ostvarili interesi tih grupa. Koji su interesi? Prvo, preko zadovoljavanja potreba jednog velikog dela elektorata se obezbeđuje glasačko telo koje će na izborima glasati za njih. Ali i drugi segment. U svim političkim partijama, bez izuzetka, postoje biznis grupe koje su zainteresovane da na lak način dođu do vlasništva u preduzećima. Tako, se postiže dvojni efekat:

- Dobija se vlast u političkom životu;

Privatizacija u Republici Makedoniji - jedno razmišljanje

- Vlasništvo se koncentriše u rukama pojedinaca ili grupa čiji stručni i moralni kvaliteti nisu garancija za uspešno upravljanje preduzećima, nego jedini kvalitet koji ti pojedinci imaju je pripadnost odgovarajućoj političkoj provincijalnoj.

Šta od svega toga ima Republika Makedonija? Mislim ništa. Iako su se u procesu privatizacije direktori i radnici jednostavno tukli da privatizuju preduzeća u koja, mislim, da je i neko drugi ulagao, ali nije dobio pravo da učestvuje u njegovom privatizovanju, i u nekim drugim dobrim vremenima za njih mahali akcijama, sada kada im preduzeća propadaju, traže pomoć od onih koje su isključili iz tog procesa. I, društvo ima obavezu da im pomogne. Jer, ako se to ne dogodi, propada društvo. To je filozofija razmišljanja koja je kod nas veoma raširena.

U celom tom procesu, interesantno je videti šta misli međunarodna zajednica o rezultatima privatizacije. Postoje indikacije da svetske finansijske institucije nisu zadovoljne napravljenom privatizacijom i strukturnim reformama u našoj zemlji. I na žalost, mislim da su u pravu. Ne verujem da su oni zamišljali privatizaciju gde bi se preduzeća privatizovali, a da i dalje budu na teretu državi.

Šta bih menjao?

U stvari, ne mogu ništa promeniti. To je proces, koji je (u početku sam napisao), bio i prošao onda kada ga nisam bio u mogućnosti rešavati. Oni koji su rešavali, moraju nositi sve vidove odgovornosti za to. Neću pisati ni to, šta bi bilo, ako bi bilo. To je istorija. No, s obzirom da ipak nije 100% privatizovan društveni kapital u Republici Makedoniji, tu bih hteo napisati nekoliko reda u vezi sa tim.

Moram ponoviti, ove godine će u Republici Makedoniji biti izbori, pa ćemo slušati različite ideje, kako bi, ako njih odaberemo sproveli privatizaciju. Pa čak, i ako dođu na vlast, da će privatizaciju vratiti iz početka, i šta još ne znam. Ja ću pokušati ipak nešto realnije razmišljati, a da li sam u pravu ili ne, neka javnost prosudi. Znam samo jedno, a to je da će se ovo moje razmišljanje nekome dopasti, a drugom ne, u zavisnosti dali su zainteresirani njihovi interesi.

Jedna ideja mi se vrzmala u glavi jedan dug period. A to je sledeća: Da li država ima prava na preduzeća iako su privatizovana? Uvek sam sebi davao odgovor: DA. Sviđalo se to nekome ili ne. A zašto? Pa iz jednog jedinog razloga, a to je što je ta ista država omogućila postojanje toga

preduzeća, što je donosila Zakone, kako u prošlosti, tako i sad sa kojima preduzeća funkcionišu. Zato što je omogućila grupi ljudi da budu privilegovani.

Drugo pitanje: Domaći ili strani vlasnici? Šta sa mogućnošću da se kao vlasnici jave lica i preduzeća iz inostranstva? Ovo pitanje je bilo mnogo na ceni u početku privatizacije, potom jedan period je izgubio na aktualnosti, pa se danas opet aktualizuje. Zašto? U početku privatizacije, problem je bio kako da nas neki stranac kupi? Navikli na društvenu svojinu, negatorski stav prema zapadu su bile osnovne pretpostavke takvog stava. Ali prošlo je to vreme.

No danas se učešće stranih investitora u preduzećima i kupovinom istih sa njihove strane, opet aktualizuje. E sada gde je problem? Problem je u tome šta ako se kao kupci javljaju sumnjivi tipovi iz inostranstva kojima je jedini cilj rasturanje preduzeća. I u slučaju da neko ima iskrene namere, gleda se sa podozrenjem na njegove namere.

Iako se sa tim veoma mnogo špekuliše, odnosno daje važnost, mislim da to nije baš najsrećnije rešenje. Zašto? Pa sigurno da taj stranac koji ulaže svoj kapital da ga oplodi, neće biti mnogo zainteresovan za to da povećava zapošljenost kao rezultat toga šta je njegov sin, kćer, rođak ili prijatelj, ili jednostavno kao želju koja proizlazi iz njegovih osećaja, došao na berzu rada, nego to radi samo ako ima interes. Zapravo, ono šta je nekad bilo pravilo da svi dobiju šansu da se zaposle, onaj socijalni kriterium, više ne važi. Možda to važi i za domaće menadžere, no ipak kod njih postoji, a mislim i da mora postojati, pripadnost državi, odnosno kraju od kuda potiču. U stvari, on je postao to što je kao rezultat nečega šta mu je neko omogućio, a to je bila prošla država, i mišljenja sam da ne bi smeo zaboraviti da bi bio niko i ništa ako mu to neko nije omogućio. A ako se uzme u obzir da su sada na vlasti u Republici Makedoniji 50 godišnjaci, mislim da nema potrebe podsećati kako su se školovali, šta su imali, ko su bili, i šta su postali.

Eklatantan je primer ulaska stranog kapitala u sferi telekomunikacija, procesom privatizacije elektroprivrede, pošte i železnice. Da li su razlozi njihovog ulaska i nešto drugo osim kapitala i njegove oplodnje i preliivanja u njihove zemlje. Mislim, a na žalost to i praksa potvrđuje, da je ipak njihov cilj dobit. Mađari koji su vlasnici telekoma, celu dobit reinvestiraju. Zapravo tu leži zec. Naime, u dogovoru sa makedonskom vladom su se obavezali da investiraju. U redu, investiraćemo, ali u celom kapitalu svoj deo ima i Republika Makedonija. I tako, i vuk sit, i ovce na broju. Nema dividenda, no ima investicije. Zapaziće se potrebni iznos investicija, ali se neće davati dividende, odnosno plaćati dobit državi (da ne

Privatizacija u Republici Makedoniji - jedno razmišljanje

bi bilo nesporazuma, treba razlikovati prihod države od danoka i dividendi). Sigurno će se to isto događati i sa drugim javnim preduzećima.

Ja an blok nisam protiv stranih vlasnika. Ne znači da ako taj potiče iz Republike Makedonije, neće vršiti evaziju, ili rasprodavati kapital preduzeća. No, mislim da u strateškim objektima trebalo je da se kao vlasnik javi makedonska država. Makedonska država ima para. Promena nemačkih maraka za evro je pokazala to. No, u tom slučaju se ne dobijaju provizije.

Treće pitanje koje bih isto tako hteo elaborirati, a o kome sam pisao u prvom delu: Učešće u pravima za privatizaciju. Da li bi trebali svi učestvovati u privatizaciji ostalog kapitala. Odgovor je: DA. Na koj način? Pa možda bi korišćenje vaučera bio jedan mogući način izvođenja tog procesa. A kome da se podele? Mislim, samo onima koji nisu do sada učestvovali u privatizaciji. Naravno, javio bi se odmah otpor onih koji su dobili učešće u preduzećima u kojima su radili, posebno onih koji čija su preduzeća propala. No da li bi trebali i oni dobiti? Mislim: NE. Zašto. Jednostavno, ti su već dobili. E sad što su im preduzeća propala, ili im nose slabe dividende, to je sreća. Lutrija, možda. Ali, znam da se ova moja želja neće ostvariti. Možda, će se kao ideja stvoriti sada prije izbora. No, masa ljudi koji bi na taj način bili zadovoljeni je mnogo manja od onih koji ne bi bili zadovoljni time. Ne vjerujem da bi se neko usudio predložiti tako nešto. Zato, neka ostane samo kao ideja.

I tako na kraju ovoga rada, dolazimo do onog glavnog šta mi je bio cilj, a to je: Ono šta se dogodilo kod nas u smislu privatizacije je bio odličan način da se stvori finansiska elita na način koji je bio optimalan za njih i nije tražio mnogo odricanja, a doneo im je ogromne beneficije. Stavrno, tu su profitirali i obični ljudi, no zna se koji je stvarni razlog svega.

Literatura

1. Slaveski Trajko: Privatizacija, pazar, država, Nip "Ekopres-MagnaSken", Skopje, 1997
2. Šukarov M., V. Hadži Vasileva- Markovska (1994) :Privatization in Macedonia-1994", CEEP
3. www.mpa.com.mk

**PRIVATIZATION IN REPUBLIC OF MACEDONIA-
ONE OPINION**

Kiril Postolov

Abstract: I have one question: May I forecast the future? Or, back to the past. Why I want to know answer of these questions? Maybe, because I started with my studies in one system, and finished in another. What system is the best? But, I think that " history is history, it never come back". About this reason, we must accept present days.

In the present days we have phenomena: privatization. Definition, process, or what else? I learned 23 years that "social ownships is the highest level of socially development, now I have confusion in my mind. Plus, all politicians who learned us about "selfmenagement", they make their career and made master thesis and Ph.D. in the area of selfmanagement, automatically become "class enemies" of this system. Unfortunately, this process is process, which happened in all countries, which changed their social and political system, and started with transition. I hope that with this paper I gave myself satisfaction about this problems which happened near me, but I had not opportunities to involved in this social and political process in Republic of Macedonia.